

Ermeni Yetimi “Ellerin Kabesi var Benim Kabem insandır” Dedi Öldürüldü

*Pişkin bir kısrığı kıraçta
Dört nala kaldırmaktır
Öpüşerek yüzmektir temmuz denizlerinde
Dutu daldan yemektir
Meyvalarla kuzularla kuşlarla sevişmektir
Ruhi Su'yu dinlemek.”[1]*

Gerçek adından sonra Mehmet diye anıldı ama **Ruhi Su** diye tanındı.

“Ellerin Kabesi var/ Benim Kabem insandır,” dediği için 12 Eylül'cülerin bilinçli olarak ölüme sürüklediği Komünist Ozan prostat kanseriydi, 12 Eylül yönetiminin engellemeleri yüzünden yurt dışında tedavi şansı bulamadı. (Pasaportu ölümünden sonra çıkartıldı!)

Resmen öldürüldü. Ve 20 Eylül 1985 tarihinde aramızdan ayrıldı.

12 Eylül darbesinin ardından kasetleri yok edilmekle kalmadı, “Kamuya açık yerlerde çalınması yasaktır” ibaresiyle anılır oldu...

Binlerce kişinin katıldığı cenaze töreni 12 Eylül döneminin ilk büyük kitle gösterilerinden birine dönüşmüş, cenazesinde gözaltına alınan 163 kişi, İstanbul siyasi şubede 15 gün gözaltında tutulmuştu.

“Biri yer biri bakar kıyamet bundan kopar, kıyamet dedikleri, ha koptu ha kopacak, fakirden halktan yana bir dünya kurulacak” diyen komünizm davasının TKP'li sevdalısıydı...

Yaşamı dönüştürmek derdini çok ciddiye alan Ruhi Su,

Karacaoğlan, Mevlana, Korođlu ve diđerleri için söylediği sze; bire bir benzer:

“Daha adil ve güzel bir dünyayı dşlediler. Belki o dünyayı göremediler ama grmüşcesine söylediler.”

Ömrünü davasına türkölere vermişti; hüzünlü bir öykü, dağ gibi bir insandı...

İstanbul Operası'ndan Kevork Tavityan'ın ifadesiyle, “Bas profundo bir ses”ti ve Aşık Veysel “0 saksıda yetişmiş bir bozkır çiçeğidir,” demişti hakkında.

‘Çanakkale İçinde’ ile ‘Drama Köprüsü’nü gelmiş geçmiş en güzel yorumlayandı; ne müthiş bir sestir öyle o!

“Ne mutlu ki bize insan ölmüşüz./ İnsan sevgisini gerçek bilmişiz./ İnsanın dalında açıp gülmüşüz./ Muhabbet insana, insan olana,” derken; sesiyle ürpertirdi insanı.

“Popülist” değildi; sanatını bir devrimci disipliniyle icra ederdi. Konserlerde dinleyicilerine karşı sertlikleri de destansıydı; “Susun... Dinleyin...” diye azarladığı da olmuştu onları...

Zamanın birindeki Ruhi Su konserinden başka bir örnek: Dinleyiciler oturur, herkes Onu beklemeye başlar. Sahnede bir tahta sandalyeden başka bir şey yoktur. Aniden, anonssuz falan çıktığı sahnede bir kısım izleyici alkışlayınca usta kafasını kaldırıp, “Cengi mi oynuyor burada! Ne alkışlıyorsunuz?” der...^[2]

Onu en iyi anlatan bir gençlik fotoğrafıdır. Kucağında bir köpek ve sırtında da bir kedinin olduğu fotoğrafta el yazısı ile, “Biz üç kardeşiz- bir orduya bedeliz” notu düşülmüştür...

Üç kişilik kardeşler ordusunun neferi Ermeni yetimi Ruhi Su (Razmığ Suçuyan) 1912'de Van'da doğdu ve bütün ailesini soykırımda (1915) kaybetti. Kendisine “Mehmet” adı konulan Razmığ bir aileye evlatlık verildi. Ailenin yanında köle gibi

çalıştırıldı, okula gönderilmedi ve her gün aile tarafından şiddete maruz kaldı. Mehmet'e bölgedeki Alevî köylüleri sahip çıkıyordu. O da hep Alevî deyişleri seslendirdi. 12 Eylül'de eski bir Ermeni binası olan Sansaryan'da ağır işkenceler gördü. Zindan koşullardan ötürü kansere yakalandı. "Dirliğim düzenim dermanım canım/ Solum sol tarafım imanım dinim/ Benim beyaz unum ak güvercinim/ Bilirim bilirim kardeş gelen gündedir," diye haykıran Ruhi Su'ya (bir kez ha tekrarlayalım!) "Ermeni ve Komünist" öldüğü için pasaport verilmedi.

Devamla Yalçın Küçük, 'Ruhi Su ve Ermeni Kırımını' başlıklı makalesinde şunların altını çizer:

"Bir: Ruhi Su hakkında, biyografik bilgiler çok kıt ve birbirini tutmuyor.

İki: Anne ve babası hakkında bilgilerin üstünü örtme eğilimi saptanıyor.

Üç: Bir kardeşi veya amcası ya da teyzesi bilinmiyor.

Dört: Van'da doğduğu ve buradan Adana yöresine getirildiği kesindir.

Beş: Doğum tarihi olarak 1912 tarihi veriliyor. 1915 yılında Van'da Ermeni Kırımını oluyor.

Altı: Babası bilinmeyen, ya da kıyılan Hıristiyan çocuklarına baba adı aranırken "Abdullah" adını seçmek, Yeniçeriliğin başladığı tarihten itibaren Osmanlı düzeninin değişmeyen bir usulüdür.

Yedi: Ruhi'nin anne ve babasının isimlerinin nüfus memuru tarafından uydurulmuş olması çok yüksek bir ihtimal olarak görünüyor...

Ruhi'nin dünyaya bir Ermeni anne ve babanın çocuğu olarak gelmesi ve anne ve babasının 1915'de Van'da öldürülmesi ya da

göçürülmesi çok yüksek bir ihtimaldir,"^[3] derken; 0 da Anadolu'da Türk(iye) nüfusuna karıştırılan 150 bin Ermeni çocuktan birisidir.^[4]

Ermeni yetimi Ruhi Su, türküleri öksüz koymamış, Pir Sultan Abdal'dan Dadaloğlu'na, Karacaoğlan'dan Yunus Emre'ye halk türkülerini yeniden seslendirmiştir.

'Şiirler Türküler' albümünde "Türkü söylemek benim için bir aşk hâlidir" diyerek başladığı yazısını "Halktan kopuk hiç bir işten, hiç bir insandan hayır gelmez" diyerek bitiren 0, siyasi müzik tarihinin de başlatıcısı sayılır.

Bütün bildik türküleri, bilinmedik bir büyü ile söyler. "Sabahın bir sahibi var,/ Sorarlar bir gün sorarlar,/ Biter bu dertler, acılar/ Sararlar bir gün sararlar," diyen sesindeki karşı duruş, hep heyecan ve cesaret verir.

Davudî sesiyle, kor yüreğiyle, yüce dağları andıran, "Üstat" sıfatını çoktan hak eden nadir bir insandı; güneşten ışık yontan cesaretti 0...

• HAYATI

Zorluklarla, acı ve yoksullukla geçen bir çocukluktu onunki...

1912 yılında Van'da doğdu. Günü, ayı bilinmiyor. Annesi, babası bilinmiyor. Adı Mehmet'ti. Kimin koyduğu bilinmiyor. Soykırım yapanların "kılıç artığı" dediği Ermeni çocuklardan biri olduğu söylenir. 4 yaşındayken Adana'da çocuksuz bir ailenin yanına verdiler. Kimin verdiği bilinmiyor.

6 yaşındayken Fransızlar Adana'yı işgal edince Adanalıların "kaç-göç yılları" dedikleri dönem başladı. Evini, barkını bırakan Adanalılar Toros Dağları'na sığındı. Yıllarca dağlarda, mağaralarda yaşadılar.

Dağlarda dolaştıkları bir gün, "yenge" bellediği kadın, su testisini tutuşturur eline. "Git su bul gel" der. Testiyi alır

ama suyu nereden bulacağını bilmemektedir. Kaybolur.

Çobanlık günlerinden bildiği yabancı otlarla meyvelerle beslenir günlerce. Ağaç kovuklarında, mağaralarda uyur. Sonra "kaç-göç kervanı'na katılan bir grup çıkar karşısına. Peşlerine takılır. Elindeki testi hâlâ su doludur. Onu ailesinin bulunduğu yere götürürler. Heyecanla yanlarına koşar. Amcasının sarılıp ağladığı rivayet edilir. Yengesinin bakışları ise bakış değildir. O zaman anlar niye "su bulmaya" gönderildiğini...

Yaklaşık 4 yıl dağlarda yaşarlar. Fransızlar Adana'dan kovulunca evlerine döndüklerinde hiçbir şeyleri kalmamıştır. Ne keçi, ne inek, ne de bir tavuk...

"Yenge" bellediği kadın yediği her lokmayı saymaktadır. Dayaklar hiç bitmez. Bir gün ağaca bağlayarak kamçılama başlınca, komşular yetişir. Bu komşulardan biri de arkadaşı Hüseyin'in annesidir. Onu elinden tutup Suphi Paşa'ya götürür. Bu kaderini değiştiren olayı 'Mehmet' yıllar sonra olayı şöyle anlatır:

"Adana'ya döndüğümüzde 10 yaşındaydım. Hüseyin adında bir mahalle arkadaşım vardı. Annesi beni çok severdi. Bir gün, 'Gel oğlum, seni Hüseyin'in okuluna yazdırayım' dedi. 'Hüseyin'in Okulu' dediği öksüz yurdu Darül Eytam'dı. O zamanlar Adana'da, Suphi Paşa derler, soylu aileden, nüfuzlu bir paşa vardı. 'Köyden geldi, kimsesizdir' diye bir mektup yazıp 'al bunu öksüz yurdu müdürüne ver' dedi."

Darül Eytam, Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı öncesinde öksüz ve yetim çocukları yerleştirmek için kurduğu yetiştirme yurdudur. O kadar çok çocuk öksüz ve yetim kalmıştır ki her gidene almazlar. Ama o, Mehmet Suphi Paşa'nın mektubuyla gidince kaydını yaparlar.

Yurt müdürü, hemen hademeyi çağırır, "Hamama götürün bunu iyice bir yıkayın" der. Yıkanıp, yeni elbiselerle yurdun bahçesine çıktığında şaşkındır:

“Oyun denen bir şeyin olduğunu o zaman öğrendim, içim içime sığmıyordu, şaşkındım. Öksüzler yurdunda çocukluğumu yaşamaya başladım. Önce sesimin farkına vardılar. Marşlar, şarkılar söyleyerek taburun önünde yürüyen gruba aldılar beni... Zaten önceden konu komşu hep beni çağırır türkü söyletirlerdi.”

Evet, 1912 Van doğumlu Ruhi Su kendi deyişleriyle, “I. Dünya Savaşı'nın ortada bıraktığı çocuklardan biri”ydi. Gerçek anne babasını hiç tanımadı.

Ruhi Su'yu oğlu Ilgın Su şöyle devam ediyor:^[5] “Birinci Dünya Savaşı'nın ortada bıraktığı çocuklardan bir tanesi olan babam,1912 yılında Van'da doğdu. Öksüz kalınca, bir onbaşı tarafından evlat ediniliyor ve o askerin peşinden Adana'ya gidiyor. Çocukluğu Toroslar'da geçiyor. Sonradan aile ona bakamadığı ve hatta eziyet ettiği için komşularca Fransızların kurduğu Darüleytam'a gönderiliyor. Adana Lisesi'ne başlıyorsa da dönemin başvekili Recep Peker'in emriyle bütün öksüz çocuklar, Halıcıoğlu Askeri Lisesi'ne gönderildiği için o da askeri okula gönderiliyor. Bu dönemde babam müzik eğitimi almak istiyor.

Ankara'daki bir müzik öğretmen okuluna gitmek istiyorsa da askeri lisedeki eğitimi buna engel teşkil ediyor. Müzik için askeri liseden firar ediyor ama o liseye babamı almıyorlar. Geri dönüyor. Firar ettiği için hapsediliyor. Sonraki zamanlarda babam, kendini çürüğe çıkarmaya çalışıyor. Öksüz olduğu için subaylar ona acıyor, her seferinde sağlam raporu veriyor. Durumu okul doktoruna anlatılıyor ve kulağı rahatsız raporu verilerek askeri liseden tard ediliyor.

Önce Ankara'ya gidiyor. Öğrenci alımı olmayacak, deniyor ve Adana'ya dönüyor. Sonradan Ankara Öğretmen Okulu'na giriyor, 1936'da mezun oluyor. O arada yurda yerleştirilen her öksüz gibi o da evlendiriliyor. Öğretmenlik hayatı da 1936 itibariyle başlıyor. O yıllarda konservatuar yeni açılıyor ve babam öğretmen olarak konservatuarda okuyor. Konservatuarın Opera bölümünü birincilikle bitiriyor.

0 zamanlarda Ankara Radyosu'nda "Türkülerle Ruhi Su" adıyla bir program yapıyor. Politik girişim ve düşünceleri sebebiyle önce radyodan atılıyor. Bu siyasi girişimler, söylediği Alevî türküleri. Operadaki rollerinden azlediliyor.

ABD'nin dikte etmesiyle Ceza Yasası'nın 141. ve 142. maddelerinin cezai müeyyideleri ağırlaştırılıyor. Bu yüzden babam da 51-52 Tevkifatı Davası'ndan beş yıl hapis ediliyor; Ankara, İstanbul ve Adana cezaevlerinde yatıyor. 1958'de hapisten çıkıyor ve daha sonra sürgün yılları başlıyor. Ankara'ya dönünce nakliyat işinde bile çalışıyor. Babamı İstanbul'daki sinemacılar buluyor ve zaten aşinası olduğu film müzikleri yapma işine başlıyor.

1960 yılı itibariyle İstanbul'a taşındık. Babam, 1965-1966'ya kadar Yapı Kredi Bankası'nın Halk Kültürünü Yayma ve Yaşatma Derneği'nde çalıştı ama siyasi içerikli bulunduğu için yayınlanması durdurulan 'Bitmeyen Yol' filminin müziklerini yaptığı için oradaki işine de son verildi.

1971-1972'ye kadar gece kulüplerinde çalıştı. Daha sonra plakları çıktı babamın. Onların geliriyle geçindik."^[6]

Yaşadığı yoksulluk, şahit olduğu acılar, gördüğü zulümler Ruhi Su'nun insanca düzene, kardeşçe yaşamaya olan inancını pekiştirmiş, "Benim kabem insandır" şiarıyla sosyalist mücadelenin içinde bulmuştur kendini.

İşsiz ve yalnız kaldığı sırada müzik çalışmalarına tek başına devam etmek zorunda kalan Ruhi Su, 1975'te Dostlar Korosu'nu kurar. 1987'de yeniden çalışmalarına başlayan koro, Ruhi Su ve Dostlar Korosu adını alır. Koro 20'li yaşlarındaki türkülere gönül vermiş üniversiteli gençlerden oluşmaktadır. Türkiye'nin çatışmalı ve karanlık yıllarında birçok konser vermeyi, plak çıkarmayı başarırlar. 'El Kapıları', 'Sabahın Bir Sahibi Var', 'Semahlar Uzun Çalar' gibi birçok albüm bu yıllarda yapılmıştır.

1980 darbesiyle beraber çalışmalarını zorlukla devam eder ve baskıcı rejimin de etkisiyle beş yıl sürecek olan bir sessizliğe gömülür Dostlar Korosu.

1983'de gelindiğinde sağlığı giderek bozulmaya başlamıştır. Hastalığı kanserdir ve 85 yılında yurt dışında tedavisi için pasaport başvurularında bulunur. 0 günlerde 12 Eylül'ün getirdiği baskı hâlâ devam etmektedir ve bir gerekçe bile belirtilmeden pasaport talebi reddedilir. Su, bir nevi ölüme terk edilir.

20 Eylül 1985'te hayata gözlerini yumar... Ancak cenaze töreninde rahat vermezler Ruhi Su'ya... Askerler törene katılanlara saldırır. 163 kişi gözaltına alınır.

Bu durum o toprağa karıştıktan sonra da sürer. Sıdık Su şunları anlatıyor: "Ruhi'nin bu ülkede rahat dolaştığı hiçbir zaman görülmemiştir. Ona böyle baskı yapılmasının nedeni komünizm düşmanlığıydı. On senedir her yıl anıt mezarını kırıyorlar. Değiştiriyoruz, bu sefer ateş ediyorlar. Mezarı dört bir yanından kurşun yağmuruna tutmuşlar..."

Herkes sakın kişiliğinden ve dingin tavırlarından bahseder. Derler ki çektiği acılarından, sıkıntılardan, bahsetmeyi sevmezdi. Özellikle çocukluğunda yaşadıklarını kimseye anlatmazdı.^[7]

▪ AŞKI

Ruhi Su'nun aşkı Sıdık Su 1923'de Sivas'ta dünyaya geldi...

Çocukluk yıllarından aile ortamında türkülerle tanışan 0, "Ruhi Su'yu tanımadan önce Aşık Veysel'i tanıyordum. 0 zaman Şarkışlalı Âşık Veysel Sivas'a geldiğinde bizim mahallemize gelirdi. Bulduğumuz ortam itibarıyla çocukluğumuz önemli bir kültürel zenginlik içerisinde geçmişti. 0 dönemde Alevî'ler, Kürt'ler, Ermenilerle iç içe bir çocukluk dönemi yaşamışlık. Onun için kendimi çok şanslı hissediyorum," derdi.

İlkokulu Sivas'ta bitirir. Babasını kaybedince ağabeyinin yardımıyla ortaokulu ve liseyi Bursa'da tamamlar.

Ruhi Su'yu önce sesiyle, TRT Ankara Radyosu'nda yaptığı programlarda tanır. "Ruhi Su'yu ben bu programlarda sesi ile tanımış oldum. Onu da şöyle dinledim. Benim ağabeyim Ankara'da Ziraat Fakültesi'nde okuyordu o sıralar ve Ruhi Su ile arkadaşlıklar.

"1949 senesinin sonlarına doğru ağabeyim Ankara'ya tayin oldu ve annemle birlikte Ankara'ya taşındılar. Ben de öğrenci yurdundan ayrılıp ailemle birlikte oturmaya başladım. Yine bu günlerde Ruhi Su hem ağabeyimin hem de benim arkadaşım olarak bize gelip gidiyordu. Annem de türküleri sevdiği için Ruhi'yi beğenerek dinliyordu. 1950 yılında benim rahatsız olduğum bir gün Ruhi bize geldi. O akşamki sohbette ilk kez birbirimizi karşılıklı olarak tanıma imkânı bulduk. Türkülerden bahsettik, bizim ailece türkülere ne kadar bağlı olduğumuzu öğrendi. Âşık Veysel'den bahsettik, geç saatlere kadar beraber türküler söyledik. Hatta benim bu kadar çok türkü bilmeme şaşırıldı. Böyle güzel bir geceden sonra Ruhi ayrıldı ve sabahleyin beni telefonla arayarak buluşmak istediğini söyledi. Zannediyorum aramızdaki ilk duygusal yakınlık o akşam başladı," der Sıdıka Su...

Ruhi Su ile ertesi gün buluşurlar. "Böylece Ruhi Su'yla ertesi gün buluştuk. Arkadaşlığımızın artık bir sevgiye dönüştüğünü ve bunu kabul etmemiz gerektiğini söyledi. Bende buna hiç itiraz etmedim ve aramızdaki sevgi bu şekilde başladı. Yani arkadaşlığımız sevgiye dönüştü. Bu zaman zarfında ikimiz de ilerici insanlar olarak o zamanki siyasi mücadele içerisinde aynı paralelde olduğumuzu anladık.

Bu şekilde aramızdaki ilişki gittikçe gelişti, çok yönlü olmaya başladı. Daha önce aynı siyasal yapılanma içerisinde bulunduğumuzu bilmiyorduk. Yani demek istiyorum ki, Ruhi ile birbirimizi çok yönlü olarak anlamamız söz konusuydu. Tabi aramızda çok fırtınalar kopmuş olabilir, çok şeyler olmuş

olabilir ama biz bir kere türkülerde anlaşmıştık.

Temel olgu türkülerdi. İkincisi ise, ideolojimiz, yani siyasi düşünce bakımından birlikteliğimizdi. Bu dönem içerisinde birbirimize tam manasıyla âşık olmamız 1950 senesi baharı diyebiliriz. Ruhi Su ileri görüşlü bir insandı. Her ikimiz de verici insanlarız. Ruhi Su insancıl, sosyalist bir adamdı. Türküyü çok seviyordu. Ben de öyle. Ben hâlâ türkü söylüyorum. Ailelerimiz de çok uyumluydu. Ailem annem, ağabeylerim ilerici insanlardı. Dolayısıyla çok iyi anlaştık. Bundan sonra Ruhi, bize sık sık geliyor, beraber konserlere, tiyatrolara, operaya gidiyorduk. İlk aşamada evlenmeyi düşünmedik.

İkimiz de belli bir siyasi örgütlenmenin içindeyiz ve 51 tevkifatı başlamıştı. İkimiz de TKP (Türkiye Komünist Partisi) üyesiydik. Bunu gizlediğimiz için ilk başlarda birbirimize bile söylememiştik. Sonra, partiye gittiğimizde birbirimizin TKP üyesi olduğunu orada karşılaşınca anladık," der.

Ruhi Su ile Sıdıka Umut ikisi de TKP üyesidir ama bu durumdan birbirlerine söz etmezler. Bir gün gizli bir toplantıda karşılaşırlar hatta.

Sonrası 1951 yılı. İşkenceler, hapishaneler dönemi...

Sonbaharda büyük TKP tevkifatı başlar. 11 Kasım günü Sıdıka Umut tutuklanır, bir süre sonra da Ruhi Su.

İkisini de İstanbul'a götürür, Sansaryan Han'ın tabutluklarına koyarlar. Ama birbirlerinden haberleri yoktur. 'Bu Nasıl İstanbul Zindan İçinde'yi o zaman yazar.

Sansaryan Han'daki işkenceler tam beş ay sürer. Bir gün Ruhi Su kanaması durmadığı için doktora çıkarılan Sıdıka Su'nun sesini duyar ve tanır. Yüreği parçalanır. Mahsus Mahâl'i o gün yazar.

Devam eder Sıdıka Su: "Sansaryan Hanı'nda bulunan 1. Şubeye getirildik. Orada dört buçuk ay gibi bir süre kaldık. Ruhi

benden biraz daha fazla kaldı. Çok kötü koşullarda sorgulanırken ve işkence görürken beni düşünerek ve türkü yazarak hayatta kalmayı başardı...

Mahkûmiyet kararımız kesinleşince evlenmeye karar verdik. O zaman benim Dil ve Tarih'den hocam ve aynı davada yargılandığımız Behice Boran benim, eşi Nevzat bey de Ruhi'nin şahidi olarak Harbiye Cezaevi'nden iki jandarma ve bir astsubayın nezaretinde Nişantaşı'nda Rumeli caddesindeki Hükümet Tabipliği'ne gittik. 29 Eylül 1954 Cumartesi günü nikâhlandık. Nikâhtan sonra cezaevine yürüyerek döndük. Bu bizim için çok önemliydi. Çünkü Nişantaşı'ndan Harbiye'ye kadar Ruhi'yle beraber yürüyorduk. Gerçi iki jandarma bir de astsubay vardı yanımızda ama yine de o yolu beraber yürümek bizim için çok önemliydi. Yolda Ruhi askerlerden müsaade alarak dört yoldaki bir kitapçıdan Goya'nın bir albümünü satın aldı ve imzalayarak bana hediye etti. Sonra ikimiz de kendi koşuğlarımızı döndük.

Bir müddet sonra da Ruhi Adana'ya ben de Sultanahmet Cezaevi'ne gönderildim. Bundan sonraki görüşmelerimiz ancak mektuplar aracılığıyla sürdü.

Cezaevindeyken sürekli mektuplaştık. Mektup göndermemize de izin yoktu ama biz bunu gizli yollardan aşmayı başardık...

Beş yıl süren cezaevi döneminden sonra sürgün günleri başlar... Bu sürgün hayatı 20 ay sürdü. O zaman böyle "5 sene cezanız bitti, hadi buyurun çıkın, serbestsiniz" demiyorlardı. Yani artık ceza evindeki işiniz bitmesine rağmen kolay kolay kurtulamıyordunuz. Eski arkadaşlarımızla yine görüşüyorduk. Ama bir siyasi oluşuma katılmamız zaten mümkün değildi. Çünkü beş sene siyasi yasağımız vardı. Buna rağmen Türkiye İşçi Partisini destekledik ve bu fikirler ışığında yapılan pek çok derneğin ve oluşumun gecelerinde Ruhi Su hiçbir ücret almadan türkülerini söylemeye devam etti. Onlara desteğini türkülerini söyleyerek verdi..."

Sıdıka Su'nun 1940'lı yıllarda politik olarak da biçimlenen mücadelelerle dolu anlamlı yaşamı, eşi, yoldaşı Ruhi Su'yu kaybettiği 20 Eylül 1985 yılından sonra da devam etti. Son nefesine kadar oğlu Ilgın Ruhi Su ve Ruhi Su'nun 1975 yılında kurduğu "Ruhi Su Dostlar Korosu"ndan öğrencileri ve Ruhi Su'nun yol arkadaşlarıyla, dostlarıyla birlikte, o'nu yaşatmaya, sesini duyurmaya çalıştı.

Sıdıka Su da 18 Ekim 2006'da hayata gözlerini yumdu.

• NİHAYET

"Ben halk türkülerini oldukları gibi değil, olması lazım geldiği gibi almaya mecburdum. Mesela bir Erzurum türküsünü Erzurumlu gibi söylersem, alelade bir taklitçiden öteye geçemem. Piyasada halk türkülerini okuyanlar gibi. Oysaki türkülerin birtakım sosyal hadiseler üzerine yakılmış, halkın kitabı, gazetesi, arzuhalisi olduğunu biliyoruz. Türkülerde dramlar saklıdır. Mesela "El veriyor, el veriyor/ Orta direk bel veriyor" türküsünde olduğu gibi. Evin ekmeğini temin eden insanın ölümüyle meydana gelen dram. Bu imajdaki dramı olanca açıklığıyla acılığıyla duymamak kabil değil. Bunu duyduktan sonra, sıra duyurmaya gelir. Duyurmak için de, bilinçle düşünmek, ileri Batı müziğinin imkânlarından faydalanmak, onu en iyi nasıl verebileceğini tasarlamak zorunda kalır,"^[8] diyen Ruhi Su; Yaşar Kemal'e (Mart 1971) göre, "Anadolu bir sesler, ezgiler karmaşasıdır. Büyük bir ezgiler zenginliği vardır. Ve bu zengin türküler dünyasına memleketimizde bilinçle tek eğilen kişi de Ruhi Sudur. Ruhi Sunun otuz yıllık çabası bize Anadolu türküler dünyasını kazandırmıştır... Bazıları Ruhi Sunun türkülerimizi değiştirdiğini, bambaşka bir şekilde söylediğini yazıyorlar, söylüyorlar. Ruhi Su'nun türkülerimizi yeni bir yorumla söylediğinin farkında değillerdir... Ruhi Su halkımızın sesidir."

Sümevra'nın, "Ruhi Su, müziğimizin çoksesliliğe geçmesine yürekten taraftardı. Ama bu işin ne kadar zor olduğunu da biliyordu. Çünkü o, dünya çoksesli evrensel müziğini

tanıyordu. Bu nedenle de yetkin insanların bu işle uğraşmasından yanaydı,” notunu düştüğü 0; Erkan Oğur için de, “Çok kıymetli, birçok şeyin kaybolmasını önlemiş. Değişleri değerlendirmiş ve dillendirmiş, inatla ve inançla söylemiş, direnen biri”ydi...

Ahmet Say da, “siyasi vahşetin kurbanları arasında” yer aldığını vurguladığı Ruhi Su’nun yaşamını biçimlendiren şeyin komünist kimliğine, her zaman ezilen halk kitlelerinin yanında yer almasına dikkat çekerek, “Türkiye’de halk müziği kültürümüzün umursanmadığı dönemlerde yaşanmıştır. İşte bu dönemlerde bize güç veren bir özdeyişi hatırlamak önemlidir: Türküleri yapanlar kanunları yapanlardan güçlüdür,” diye eklerdi.^[9]

Özetle türkülerimiz, ezgilerimiz özellikle Anadolu halk felsefesinin, Alevî-Bektaşî geleneğinin sazla, sözle ete kemiğe bürünmesiyken; Ruhi Su da, türküler geleneğimize kendine özgü yorumuyla çağcıl ve devrimci içerik kazandırandır.

“Bas bariton sesinde türküler adeta düzene karşı başkaldıran bir çığlığa dönüşür. Başka bir anlatımla, geçmişte Anadolu halkının zulme, yobazlığa ve sömürüye karşı yürüttüğü özgürlük savaşımalarında semahlarla, nefeslerle seslendirdiği serzenişler Ruhi Su’da günün yeni koşullarına göre yeniden yaşam bulur.”^[10]

Toparlarsak: Galileo Galilei’nin “dünya dönüyor” dediği için yargılandığı günden 352, Türkiye’nin ilk resim ve heykel müzesinin açıldığı günden 48, John Lennon’ın Beatles’tan ayrıldığını açıkladığı günden 16 yıl sonra, 1985’de, Türkiye’nin yetiştirdiği en büyük değerlerden biri olan Ruhi Su öldü... Ölümünden yedi yıl sonra yine büyük bir acı yaşanacak, 20 Eylül 1992’de, Kürt halkının en büyük değerlerinden Apê Musa olarak tanıdığımız Musa Anter, Diyarbakır’da öldürülecekti.

'Cumhuriyet' hariç gazeteler, Ruhi Su'nun ölüm haberini iç sayfalarda verdi...

Aynı gün, 'Milliyet', kimi sanatçılara Ruhi Su'yu sormuştu. Vedat Günyol, "Çok üzüldüm. Canım kadar sevdiğim bir adamdı. Çok yakın dostumdu. Türküleriyle günü açan bir dosttu" derken, onunla çalışmış, onun ileri görüşlülüğünü ve terbiyesini sahnesine taşımış olan Timur Selçuk şunları söylüyordu:

"Ruhi Su'nun dünya görüşü ve sanatı, birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Halk türkülerimizin çağdaş bir biçimde yorumlanması ve derlenmesi konusunda bir ömür boyu verilen emek, hepimize örnektir. Bundan böyle anısı ve eserleri, bizlerle beraber olacak. Başımız sağ olsun"...

Sıdıka Su, Roll'un Ekim 1997 tarihli 12. sayısında şunları söylüyor:

"Ruhi'nin bu ülkede rahat dolaştığı hiçbir zaman görülmemiştir. Derlemelerini hep büyük şehirlerdeki göçmen gecekondularından yaptı. Ona böyle baskı yapılmasının nedeni komünizm düşmanlığıydı. Bugün yaşasaydı yine aynı eziyeti çekirdi. (...) TRT'de hâlâ Ruhi Su yasak..."

Kimileri vardır, hakkında ne söylenece az gelir, eksik kalır. Ruhi Su'nun ölümü erken bir ölümdü. Hayatının en verimli aşamasında kaybettik onu. Sadece halk müziğine değil, Batı müziğine de yeni bir boyut kazandırmış, Anadolu-pop, biraz da onun çalışmaları ve çabalarıyla doğmuştu: Tülay German'a, bu türün fitilini ateşleyen "Burçak Tarlası"nı ve diğer türkeleri öğreten oydu: "(1962'de, Erdem Buri) 'Türküleri gazino şarkıcısı gibi söylüyorsun. Olmaz böyle şey,' diyerek elimden tuttu, beni Ruhi Su'ya götürdü. Ruhi Su'dan, haftada üç kere olmak üzere, ders alacağım. Atıf Yılmaz'ın evinde."^[11] German, anılarında, Ruhi Su'yla aynı sahneyi paylaştığı As Kulüp'te, "Burçak Tarlası"nı söylerken başına geleni şöyle anlatıyor: "Çok istediler, 'Burçak Tarlası'nı söylüyorum. 'Bakın şu deyyusun kaç tarlası var' dedim, biri yağa kalktı. Elinde bir

şey var. Şişe falan atacak zannettim sahneye. (...) ‘Bu orospunun yüzünden tarlalarımız elimizden gidecek’ diye bağıyor (...) Meğer adam tabanca çekmiş!”

Ruhi Su ve onun izinden gidenler, bu memlekette hep baskı gördü. Baskılar sürüyor... Son sözü de, bambaşka bir hattan Ruhi Su müziğine bakan ve yine onun izinden ilerleyen Fikret Kızılok söylesin:^[12]

“Ruhi Su sesli türkülerde Anadolu’nun beraberliğini birliğini, Muzaffer Sarısözen ekolünden çok daha iyi başaran bir kişi. (...) Bunu TRT otuz senedir yapmaya çalışıp beceremiyor. Büyük ve geniş bir ses, bas bariton bir ses; söyleyiş yalnızca bas baritonlukla kalmıyor, buna daha sonra yürek katılıyor. Karakter icabı direnen bir kişiliği var, hepsi sesinde birleşiyor.”^[13]

25 Mayıs 2019

N O T L A R

[*] Patika Dergisi, No:106, Temmuz-Ağustos-Eylül 2019...

[1] Hasan Hüseyin, Nisan 1974.

[2] Sıdıka Su’nun naklettiğine göre, operacı, bas bariton Ruhi Su askerdeyken, bütün bölük istiklal marşı söylüyor. Komutan da yanına gelmiş: – Adın ne senin evladım.

– (bas bariton sesle) Rruuhii komutanım. – Ne güzel söyledin sen öyle.

– Komutanım ben baş baritonum. – (bölüğe dönerek) Hepiniz onun dediğinden olacaksınız ulan!

[3] Aytekin Gezici, Yalçın Küçük: Saralı Putlar Tarihi, Karakutu

Yay., 2008.

[4] “Çok değerli şeyler yapmıştı. Kendi müzisyenliği dışında Tülay German’a türkü söylemeyi o öğretmiş. Ölümünden sonra Timur Selçuk’un hakkında söylediklerini anımsıyorum. Çok farklı bir geçmişten gelse de Selçuk, hayli önemsiyordu Su’yu. Türkülerin o şekilde seslendirilişi elbette bir yenilik. Ama gerçek değerini buldu mu, bilemem. Neticede, onunla müziksel kan bağı olduğu söylenen Timur Selçuk bile daha geride kaldı, Ahmet Kaya öne çıktı. Müzik yapısı, dokusu tümüyle değişti. Şimdi sağda solda çıkan yazılara bakıyorum, hakkında yazılanlara. Van doğumlu. Ailesini Ermeni tehcirinde yitirmiş bir çocuk olduğu vurgulanıyor. Onun üstünde düşündüm geçen gün. Muhtemelen Ermeni bir ailenin çocuğuydu. Şimdi bundan hiç söz edilmiyor. Eskiden de edilmezdi. Gördüm üç beş, kırık dökük satır. Fakat hiçbir şey değil onlar. Olmayabilir de. Annesi babası teker teker kaderleriyle ölüp Su’yu küçük bir çocuk hâliyle yalnız bırakmış da olabilirler. Ne yapalım ki, o hayat beni başka türlü düşünmeye zorluyor. Bir tek yıllar önce Yalçın Küçük bir kitabında bunu yazdı. Ermeni olabileceğini belirtti Su’nun. Çıt çıkmadı. Bir de vakti zamanında malum çevreler bu ‘niteliğinden’ ötürü saldırmıştı ona.

Önemli mi bu saptama? Eğer gerçekse önemli. Eğer saklanıyorsa daha da önemli. Hem Ruhi Su ve ailesinin ifade etmemesiyle, suskunluğuyla hâlâ şaşırtıcı hem insanların bunu görmezden gelişiyle. Bunu söyleyerek kimseye saygısızlık yapmadığımı umarım. Fakat bu toplumsal unutuş ve susma üstünde durulması gereken bir olgu. O kadar önemli ki, gene geçen gün Muhsin Ertuğrul tiyatrosunun fuayesinde düzenlenen bir sergiye bakarken bunları düşündüm. Yeniden. ‘Türk tiyatrosu’ dediğimiz varlığı Ermeniler yarattı. Güllü Agop, Vartovyan olmasa kumpanyalar olmayacak. Tomas Fasulyeciyan, Mınakyan, Kınar Hanım, Eliza Binemeciyan, Siranuş ve adlarını saymadığım için mahcubiyet duyduğum diğer isimler. İleri giderek bir şey söyleyeyim: başlangıççı itibariyle bir Türk tiyatrosu yoktur.

Ermeni tiyatrosu vardır. Onu devralarak Türk tiyatrosu oluşturulmuştur. O büyük Ermenileri bilinçli olarak yok sayıyoruz. İki iki dört. Neden, neden bir sahnemize şu adını andığım öncü şahsiyetlerden birinin adı verilmez? Güllü Agop olmasa tiyatro mu olacaktı? Ya da Hekimyan veya Aleksanyan... Kınar Hanım sadece Ece Ayhan'ın bir kitabının adında yaşıyor. Toto Karaca'ya kadar bu silsile devam ediyor. Fasulyeciyan, bir tek Haldun Taner'in 'Sersem Kocanın Kurnaz Karısı' isimli eserinin sonuna eklenmiş o ölümsüz tiratla buluştuğu için arada bir anımsanıyor. Onun dışında kilit altında her şey, bellekler, diller ve hatıralar. Hangi alanı kurcalarsanız öne çıkan 'gayrı müslimleri' bulursunuz." (Hasan Bülent Kahraman, "100 Yaşındaki Ses ve Bir Soru...", 20 Mayıs 2012... <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/pazar/kahraman/2012/05/20/100-yasindaki-ses-ve-bir-soru>)

[5] "Babasının yanı sıra annesini de anmak istediğini ifade eden İlgin Su, onun da bir mücadele insanı olduğunu vurgularken, annesinin ve babasının mücadele içinde tanıştıktan sonra cezaevinde evlendiklerini aktardı. İlgin Su, çocukluk günlerini şöyle anlatıyor: 'Benim çocukluğum takibat altında geçti. 59 doğumluyum 61'den, 73'e kadar yaşadığımız mahallelerde hep soruşturulduk. Bizim gibi aileler hep böyle yaşadı.'

12 Eylül faşizminin ağır koşullarının devrimcilerin demokratların sırtında hissedildiği dönemde yaşamını yitirdi Ruhi Su. 12 Eylülden sonra en geniş katılımlı ilk protesto gösterisine dönüşür Ruhi Su'nun cenazesi. İlgin Su, 'Babamı hastane morgundan almaya gittiğimizde orda zaten bizi polis bekliyordu. Aldık cenaze arabasına yerleştirdik ve camiye doğru yola çıktık arkasından. Zincirlikuyu Mezarlığına defnedilecekti, takip altında camiye geldik. Cami insanla doldu taştı. Şişli ile Mecidiyeköy arası mesafeyi yürüyelim dediler. Önce polis izin vermedi. Çelenklerle yürüyüş kolu barikatı aştı. Mezarlıkta Aziz Nesin bir konuşma yaptı ve

babam defnedildi. Polis herkesi almaya başladı. 164 kişi gözaltına alındı bunların içinde ben de vardım' diyerek o günleri tekrar hatırlatıyor bizlere." (İsmail Afacan, "Oğlunun Ağzından Ruhi Su", Evrensel, 12 Mayıs 2012, s.10.)

[6] Pırıl Nur Temel, "Türküleri Duru Bir Dille Aktarmayı Görev Bildi", Birgün, 20 Eylül 2013, s.10.

[7] Süleyman Çeliker, "Ruhi Su'nun 24 "Bilinmeyen'i", 1 Ekim 2016... <http://www.gazeteduvar.com.tr/>

[8] Sennur Sezer, "Ruhi Su'ya Mektup", Evrensel, 10 Mayıs 2012, s.10.

[9] Ezgi Atabilen, "Ruhi Su Unutulmaz", Cumhuriyet, 22 Eylül 2016, s.15.

[10] Sönmez Targan, "Türkülerimiz 'Su' Gibi Aksın", Cumhuriyet, 21 Eylül 2013, s.15.

[11] Tülay German, Erdemli Yıllar, Bilgi Yayınevi, 1996.

[12] Yeni Gündem, 18 Ekim – 1 Kasım 1985

[13] Murat Meriç, "Eylül Acısı: Bir Pasaport Alamama Hikâyesi...", Birgün Pazar, Yıl:11, No:393, 21 Eylül 2014, s.20-21.